

สิ่งแวดล้อมศึกษาสู่การสร้างวินัยคนในชาติด้านสิ่งแวดล้อม

รัตนศิริ พิมลไทย

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ

สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทนำ

สาธารณรัฐสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีระบบการศึกษาที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ยืนยันได้จากผลการประเมินวิชาการนานาชาติ (The Program for International Student Assessment : PISA) ครั้งล่าสุดจัดสอบเมื่อ ค.ศ. 2015 โดยองค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co-operation and Development : OECD) ซึ่งสิงคโปร์สามารถทำคะแนนสูงสุดในทุกประเภทการประเมิน (คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการอ่าน) และ “ยังสามารถทำผลงานได้ดีทั้งต่างประเทศอื่นออกไปเรื่อย ๆ อีกด้วย” (อันเดรียส ซไลเซอร์ ผู้อำนวยการด้านการศึกษาของ OECD, ค.ศ. 2016) โดย PISA เป็นโครงการจัดสอบนักเรียนนานาชาติ (ทุก 3 ปี) เพื่อจัดอันดับทางการศึกษา มีประเทศที่เข้าร่วมโครงการจากทั่วโลกกว่า 70 ประเทศ รวมถึงประเทศไทย

ด้วยการวางรากฐานของระบบการศึกษาที่ดีจากอังกฤษตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นประเทศอาณานิคม กอปรกับวิสัยทัศน์ของผู้นำ

ประเทศในสมัยนั้น (นายกรัฐมนตรี ลี กวน ยู) ซึ่งเล็งเห็นว่าหากจะพัฒนาสิงคโปร์ให้มีความเจริญก้าวหน้าจะต้องให้ความสำคัญกับระบบการศึกษาเป็นสิ่งแรกเพื่อเตรียมคนให้พร้อมกับการพัฒนาประเทศ และจากการเข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรการเสริมสร้างคุณลักษณะส่วนบุคคล และทักษะการทำงานสำหรับข้าราชการผู้มีผลสัมฤทธิ์สูง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ของสำนักงาน ก.พ. จัดระหว่างวันที่ 22 - 28 เมษายน 2561 (กลุ่มที่ 4) ณ สาธารณรัฐสิงคโปร์ ทำให้ทราบถึงหลักคิดสำคัญที่ยืนยันว่าสิงคโปร์พัฒนาประเทศด้วยการสร้าง “คนสิงคโปร์ (Singaporean)” ให้มีคุณภาพ โดยหลักคิดดังกล่าวถูกออกแบบและใช้งานผ่านระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่ปฐมวัยไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการศึกษาคือเครื่องมือสำคัญที่รัฐบาลสิงคโปร์ใช้เพื่อสร้างวินัยให้กับคนในชาติ กล่าวคือ การศึกษาสามารถสร้างการรับรู้ นำไปสู่การสร้างความตระหนัก และลงมือปฏิบัติอย่างเป็นพฤติกรรม ซึ่งใช้ได้กับการพัฒนาในทุกบริบทของสังคม หลักคิดการ

สร้างคนสิงคโปร์ดังกล่าวคือ (1) สอนให้รู้ถูกรู้ผิด รู้ชอบ-รู้ชั่ว รู้ว่าสิ่งใดควร-ไม่ควรทำ (2) สอนให้เรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Learner) ให้รู้จักคิดและสืบค้นหาคำตอบหรือวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง จนกลายเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (3) สอนให้รู้จักการทำงานเป็นทีม ซึ่งทำให้ได้ผลลัพธ์ที่ดียิ่งขึ้น และ (4) สอนให้รักประเทศชาติ โดยรัฐบาลและภาครัฐของสิงคโปร์ยึดมั่นในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชน ด้วยการทำงานอย่างโปร่งใสและจริงจัง

กว่า 50 ปี นับตั้งแต่ได้รับเอกราช เมื่อ พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) จวบจนปัจจุบัน สิงคโปร์สามารถพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจนเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ภายในชั่วอายุคน และพัฒนาการดังกล่าวยังสะท้อนถึงความสมดุลของสามเสาหลักตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) กล่าวคือ สิงคโปร์มีความโดดเด่นในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม” ที่ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญน้อยกว่า การพัฒนาในด้านอื่น จนประสบปัญหาความเสื่อมโทรมและการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม แต่สำหรับสิงคโปร์ “การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม” คือตัวชี้วัดความสำเร็จ

ประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ โดยนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของสิงคโปร์มีความเชื่อมโยงกับทุกบริบทของการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ “หากประเทศมีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ...สิ่งแวดล้อมต้องมีคุณภาพดีด้วย” ซึ่งสิงคโปร์ใช้กลไกสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนในชาติไปสู่เป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องการ

สิงคโปร์กับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษา

ในอดีตสิงคโปร์ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ อันเนื่องมาจากขาดการวางแผน และการบริหารจัดการที่ดี อาทิ ปัญหาทรัพยากรน้ำ ทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณที่ไม่เพียงพอ ปัญหามลพิษทางอากาศจากการจราจรที่หนาแน่น อุตสาหกรรมและหมอกควันข้ามแดนจากประเทศอินโดนีเซีย และปัญหาด้าน การจัดการขยะมูลฝอย โดยรัฐบาลสิงคโปร์พยายามแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) กล่าวคือ มีความเข้าใจในประเด็นปัญหา กำหนดขอบเขตของปัญหา ออกแบบวิธีการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ร่างแนวคิด และทบทวนวิธีการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อสร้างนวัตกรรม การพัฒนาประเทศให้สามารถ

ก้าวข้ามข้อจำกัดต่าง ๆ อย่างรอบคอบ คุ่มค่า และมีประสิทธิภาพสูง ซึ่งสิงคโปร์ ใช้กระบวนการ การคิดเชิงออกแบบในทุกมิติของ การทำงานเพื่อพัฒนาประเทศ อีกทั้ง ผลักดัน ให้การคิดเชิงออกแบบเป็นส่วนหนึ่ง ในการศึกษาของสิงคโปร์

สิงคโปร์ให้ความสำคัญ และใส่ใจ กับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนา ประเทศและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ ประชาชน โดยมีการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จเห็นผลเป็นรูปธรรม อาทิ

การอนุรักษ์ต้นไม้และพรรณพืช แม้มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยเป็นประเทศที่มีพื้นที่น้อย แต่สิงคโปร์ เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ต้นไม้และ พันธ์พืชพื้นถิ่น โดยเริ่มต้นพัฒนาประเทศ ภายหลังได้รับเอกราช ด้วยการวางแผน การอนุรักษ์ต้นไม้และความหลากหลายทาง ชีวภาพให้คงอยู่เป็นมรดกของแผ่นดิน ซึ่งดำเนินการร่วมกับการบริหารจัดการและ ใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ มีการกำหนดนโยบายสร้างเมืองสีเขียว (A City in a Garden) เพื่อลดมลภาวะ ปรับปรุงคุณภาพ สิ่งแวดล้อมเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของ ประชาชน และจูงใจให้เกิดการลงทุนภาค ธุรกิจจากต่างประเทศ จากความพยายาม ดังกล่าวเกิดผลประจักษ์อย่างเด่นชัด ซึ่งหาก มีโอกาสไปเยือนจะพบว่า สิงคโปร์เป็น

ประเทศที่มีความศิวิไลซ์ เทคโนโลยีทันสมัย และเต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่เขียวขจี จำนวนมาก

การกำหนดที่ตั้งเขตอุตสาหกรรม ไม่เพียงแต่การบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุม และป้องกันมลพิษสิ่งแวดล้อมกับแหล่งกำเนิด มลพิษประเภทอุตสาหกรรมอย่างเข้มงวด สิงคโปร์ใช้หลักการออกแบบความคิด (Design Thinking) ที่คำนึงถึงมลพิษทาง อากาศร่วมกับการวางแผนการใช้ประโยชน์ พื้นที่ โดยศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับทิศทางลมที่พัดผ่านประเทศเพื่อใช้ ประกอบการพิจารณากำหนดพื้นที่ตั้ง เขตอุตสาหกรรม และเลือกพื้นที่ที่มีทิศทาง ลมพัดเข้าสู่ประเทศน้อยที่สุดให้เป็นที่ตั้งเขต อุตสาหกรรม ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมลพิษทาง อากาศให้แก่ประชาชน

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ รัฐบาล สิงคโปร์ทราบดีถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรน้ำ ของประเทศ จึงได้ออกแบบความคิดและ พัฒนานวัตกรรมในการบริหารจัดการน้ำ อย่างเป็นระบบ ทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพ การกักเก็บและรักษาน้ำฝนซึ่งเป็นแหล่งน้ำ สำคัญจากธรรมชาติ การชะลอน้ำฝนด้วย การปลูกต้นไม้หลายระดับและปรับเปลี่ยน การออกแบบทางระบายน้ำให้คดเคี้ยว ร่วมกับการสร้างเขื่อนกั้นน้ำในแหล่งน้ำผิวดินที่จะไหลลงสู่ทะเล การบำบัดและรีไซเคิล

น้ำทิ้งให้กลับมาเป็นน้ำใช้ การนำน้ำทะเลมาใช้ประโยชน์ ใช้กลยุทธ์ด้านเศรษฐศาสตร์ในการซื้อขายน้ำจากประเทศมาเลเซีย ตลอดจนกำกับดูแลและกำหนดมาตรการสร้างวินัยให้กับคนในชาติ ด้านการใช้น้ำและการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล อาทิ ออกกฎหมายห้ามล้างรถบนพื้นถนนทั่วไป โดยให้ล้างรถในพื้นที่ที่จัดไว้ เพื่อรวบรวมน้ำทิ้งจากการล้างรถเข้าสู่ระบบการบำบัดและรีไซเคิลน้ำ เป็นต้น

การลดปัญหามลพิษทางอากาศจากการจราจร สิงคโปร์ใช้มาตรการทางการเงินเพื่อเก็บค่าธรรมเนียมจากยานพาหนะที่จะสัญจรในบริเวณที่มีการจราจรหนาแน่น ในช่วงเวลาเร่งด่วน พัฒนาระบบขนส่งมวลชนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มีความสะดวก สบาย เพียงพอ และเชื่อมโยงเส้นทางให้เข้าถึงผู้ใช้ครอบคลุมทุกพื้นที่ กำหนดมาตรการทางภาษีในการครอบครองยานพาหนะ และจำกัดอายุการใช้งานยานพาหนะ เพื่อป้องกันและลดปัญหามลพิษทางอากาศจากยานพาหนะ รวมถึงให้ความรู้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองยานพาหนะ เกี่ยวกับการบำรุงรักษาที่เหมาะสม เพื่อลดการปล่อยมลพิษทางอากาศ

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นชวนให้คิดต่อว่า เหตุใดสิงคโปร์จึงประสบความสำเร็จและได้รับความร่วมมือที่แข็งแกร่งอย่างต่อเนื่อง

จากประชาชนในการดำเนินมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยปัญหาได้รับการแก้ไขและประชาชนดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน คำตอบที่สำคัญคือ “สิ่งแวดล้อมศึกษา” ที่ดำเนินการร่วมกับหลักคิด “สร้างคนสิงคโปร์” เพื่อให้ประชาชนรับรู้-เข้าใจมีความตระหนัก และมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการศึกษาทั้งการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนและนอกระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนสิงคโปร์มีความรู้ ความรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแนวทางด้านสิ่งแวดล้อมด้วยความเข้าใจ เต็มใจ จนกลายเป็นผู้มีวินัยด้านสิ่งแวดล้อมในสังคม

การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมของสิงคโปร์มีจุดเด่นที่สำคัญคือ (1) รัฐบาลให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีกระทรวงสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก (ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1972 ซึ่งเป็นประเทศแรก ๆ ในเอเชียที่มีการจัดตั้งหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม) มีภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งคือ “การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม” (2) นโยบายการจัดการศึกษาของสิงคโปร์มีความชัดเจนและมีการปรับปรุงต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงวิทยาการใหม่ ๆ ของโลก ทั้งนี้ เป็นผลจากการที่สิงคโปร์มีเสถียรภาพสูงทางการเมือง จึงสามารถดำเนินการตาม

นโยบายต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ไม่เปลี่ยนแปลงตามการเมือง สำหรับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของสิงคโปร์กำหนดใน Green Plan หรือแผนสิ่งแวดล้อมของชาติ มีทิศทางขับเคลื่อนที่สำคัญด้วย “สิ่งแวดล้อมศึกษา” ที่มุ่งสร้างสังคมให้ตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อม (3) การจัดการเรียนการสอนที่มีรูปแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง “Teach Less, Learn More” และให้ความสำคัญกับคุณภาพของบุคลากรทางการศึกษาเป็นอย่างมาก (4) กำหนดแนวคิดสำคัญของสิ่งแวดล้อมศึกษาให้เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ร่วมกับการสร้างความตระหนักในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นพื้นฐานแรกสู่การสร้างสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นกระบวนการสร้างการเรียนรู้และความตระหนัก เสริมสร้างทัศนคติด้านบวกต่อสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต (Lifestyle) และพฤติกรรมการบริโภคที่ลดการสร้างภาระต่อสิ่งแวดล้อม โดยทำให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Process) ทั้งจากที่บ้าน โรงเรียน สถานที่ทำงาน และในชุมชนสังคม (5) หลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาถูกบูรณาการเข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียน จัดทำโดยกระทรวงการศึกษา มีสาระความรู้หรือประเด็นเด่นด้านสิ่งแวดล้อมที่รับมาจากกระทรวง

สิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับสาระที่เรียนรู้มากกว่ากระบวนการเรียนและการสอน มุ่งเน้นการเรียนแบบมีส่วนร่วมและเรียนรู้อย่างสนุกสนาน นอกจากนี้ ยังมีโปรแกรมเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่จัดทำโดย The Public Education Department (หน่วยงานภายใต้กระทรวงสิ่งแวดล้อม) เป็นโปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในลักษณะกิจกรรมเสริมประสบการณ์ อาทิ “The Seashore Life Programme” และ “The Clean and Green Week Campaign” เป็นต้น

เป้าหมายโดยรวมของสิ่งแวดล้อมศึกษาในสิงคโปร์มุ่งเน้นที่การปลูกฝังให้ประชาชน “มีความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม (Awareness)” “มีความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) และเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม (Values)” “บูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาในระบบการศึกษาภาคบังคับ” “เชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมศึกษากับการสร้างเสริมประสบการณ์ด้วยโปรแกรมการเรียนรู้” “สนับสนุนให้ลงมือปฏิบัติหรือแสดงบทบาท (Action) การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน (Active) ที่จะปกป้องและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม” และ “เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต” โดยหลักคิดสำคัญดังกล่าวของ “สิ่งแวดล้อมศึกษา” ในสิงคโปร์เป็นสิ่งที่

กระทรวงสิ่งแวดล้อมและกระทรวงการศึกษา
ดำเนินการร่วมกัน (Awareness & Action)

สิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย

สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) ไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย โดยนับจาก การประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศ สวีเดน เมื่อปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) ประชาคมโลกมีการตื่นตัวเรื่องปัญหา สิ่งแวดล้อมและผลกระทบ อันเนื่องมาจากการพัฒนา โดยร่วมกันพิจารณาหาแนวทางการ แก้ไขปัญหาและปรับปรุงคุณภาพ สิ่งแวดล้อม จากการประชุมดังกล่าวส่งผลให้ นานาชาติเริ่มให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ศึกษา และการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ถูก ยอมรับอย่างเป็นทางการครั้งแรกในการ ประชุม Intergovernmental Conference on Environmental Education ซึ่งเป็ นการประชุมระหว่างรัฐบาลระดับนานาชาติ จัดโดย UNESCO เมื่อ พ.ศ. 2520 ที่เมือง Tbilisi ประเทศจอร์เจีย (ส่วนหนึ่งของ สหภาพโซเวียตในขณะนั้น) ซึ่งรัฐบาลจาก ประเทศต่าง ๆ ลงนามยอมรับข้อตกลง Tbilisi ที่ผลักดันให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคบังคับ โดยประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ร่วม

ลงนามดังกล่าวด้วย และได้นำหลักการและ แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษามาบรรจุไว้ ในหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ของ ประเทศ โดยมีกระทรวงศึกษาธิการเป็น หน่วยงานขับเคลื่อนที่สำคัญ ซึ่งหลักสูตร สิ่งแวดล้อมศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็น หลักสูตรพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีหลักการสำคัญ อาทิ มุ่งเน้น การเรียนรู้ด้วยการกระทำ เชื่อมโยง การเรียนรู้ จากประสบการณ์ และ กระบวนการกลุ่ม สร้างเสริมความรู้สึกและ สำนึกต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

แม้สิ่งแวดล้อมศึกษาถูกบรรจุใน การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยมา มา กว่า 40 ปี แต่ด้วยรูปแบบที่เน้นการท่องจำ เนื้อหามากกว่าการปลูกเจตคติและค่านิยม ที่ถูกต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม กอปรกับหลักสูตรการเรียนรู้ที่มีไม่ได้รับการ ทบทวนปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมและวิทยาการที่เป็นปัจจุบัน รวมถึงขาดการให้ความสำคัญและพัฒนา คุณภาพของบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา อย่างจริงจัง และขาดการบูรณาการภารกิจ ของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมและหน่วยงาน ด้านการศึกษา ด้วยเหตุนี้ จึงมีอาจสร้างคนไทย ให้เป็นผู้มีวินัยและเห็นความสำคัญต่อ สิ่งแวดล้อมอย่างเด่นชัดได้ แต่การแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ได้ ผลดีและมีความ

ยั่งยืนนั้น ต้องการการมีส่วนร่วมจากประชาชนเป็นกำลังสำคัญ ดังสะท้อนจากการขับเคลื่อน Roadmap การจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายของประเทศไทยที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งกำหนดให้ “การสร้างวินัยคนในชาติ” เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ การจะสร้างวินัยให้กับคนในชาติไม่ว่าในเรื่องใดนั้น จำเป็นต้องเริ่มจากการรับรู้ นำไปสู่ความตระหนัก และลงมือปฏิบัติอย่างเป็นพฤติกรรม โดยสามารถดำเนินการให้สำเร็จได้ด้วยกระบวนการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งมี “สิ่งแวดล้อมศึกษา” เป็นเครื่องมือการแก้ปัญหาที่สำคัญ

ข้อเสนอแนวคิด

จะเห็นได้ว่า “แนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษา” เป็นกลไกขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญ ซึ่งสิ่งคิปรสามารถดำเนินการสำเร็จเห็นผลเป็นรูปธรรม และยังคงเป็นความพยายามที่ต้องเร่งดำเนินการสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน จึงจะเป็นประโยชน์หากนำ “แนวคิด” ดังกล่าวมาพัฒนาการดำเนินงานด้านการสร้างจิตสำนึกและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคอย่างเหมาะสม โดยมีข้อเสนอแนวคิดในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนี้

ระดับนโยบาย

1. ให้ความสำคัญกับ “สิ่งแวดล้อมศึกษา” โดยทบทวนบทบาทหน้าที่ภารกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกำหนดให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของหน่วยงาน

2. ปรับปรุงและพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาและโปรแกรมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นปัจจุบันมีความสอดคล้องกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมเชิงพื้นที่ และทบทวนอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้เป็นกระบวนการสร้างการรับรู้ ทำให้เกิดการตื่นตัวและมีความตระหนักต่อประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างทัศนคติด้านบวกต่อสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและพฤติกรรมการบริโภคที่ลดการสร้างภาระต่อสิ่งแวดล้อม และทำให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมควรกำหนดประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ให้แก่หน่วยงานด้านการศึกษา และจัดโปรแกรมเสริม การเรียนรู้ที่สอดคล้องกันเพื่อกระตุ้นการตื่นตัวในปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันของสังคม

3. สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างถ่องแท้และสามารถถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ประสานการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับหน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับนโยบาย และติดตามประเมินผลการเปลี่ยนแปลงด้านการมีส่วนร่วมและวินัยของคนในชาติในด้านสิ่งแวดล้อม

ระดับปฏิบัติ

1. พัฒนาบทบาทหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของหน่วยงานให้มีความชัดเจน และร่วมขับเคลื่อนนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาจากส่วนกลางสู่ระดับพื้นที่ตามบริบทอย่างเหมาะสม

2. หน่วยงานปฏิบัติระดับพื้นที่ยอมรับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงพื้นที่ของตน โดยควรบูรณาการร่วมกับหน่วยงานหรือภาคส่วนอื่น ๆ ในชุมชนท้องถิ่นเพื่อกำหนดและนำประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ มาประยุกต์ใช้กับกลไกสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม

3. มีส่วนร่วมพัฒนาและเสริมสร้างองค์ความรู้และเทคนิควิชาการด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่บุคลากรทางการศึกษาในระดับพื้นที่

เพื่อให้สามารถถ่ายทอดสู่ผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

4. ประสานการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับหน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ และติดตามประเมินผลการเปลี่ยนแปลงด้านการมีส่วนร่วมและวินัยคนในชาติด้านสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ มีข้อเสนอด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเชิงพื้นที่ 2 ประเด็น ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม

ปฏิรูปแนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมุ่งเน้น “สิ่งแวดล้อมศึกษาเชิงพื้นที่” เพื่อสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนในชุมชนท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้จาก (1) สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหรือสภาพจริงในพื้นที่ อาทิ สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (ขยะมูลฝอย น้ำเสีย มลพิษทางอากาศ ฯลฯ) และแนวทางการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (2) แนวปฏิบัติที่ดีและถูกต้องเหมาะสม (3) ร่วมวางแผนแก้ไขปัญหามลพิษหรือกำหนดทิศทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ในอนาคต และ (4) บทบาทหน้าที่และการมีส่วนร่วมของ

ทุกภาคส่วนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันและการมุ่งสู่เป้าหมายที่ต้องการในอนาคต และร่วมลงมือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติจริง

แนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษาเชิงพื้นที่ดังกล่าวนี้ จะเสริมสร้างการรับรู้และความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวให้แก่คนในสังคมโดยเริ่มจากเยาวชนในชุมชนท้องถิ่น เป็นการวางพื้นฐานและแนวปฏิบัติที่ดี ตลอดจนปลูกฝังค่านิยมและสร้างวินัยด้านสิ่งแวดล้อมให้กับคนในชาติ สร้างเสริมการมีส่วนร่วม รับผิดชอบ ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และเป็นโอกาสที่ภาคประชาชนจะร่วมกำกับการดำเนินงานของภาครัฐและกระตุ้นให้หน่วยงานรัฐกระตือรือร้นต่อการแก้ไขปัญหาเพิ่มขึ้น

2. สิ่งแวดล้อมศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับแหล่งกำเนิดมลพิษ

ใช้กลไกสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานอนุญาตในระดับพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้แก่เจ้าของหรือผู้ประกอบการแหล่งกำเนิดมลพิษ โดยจัดให้มีกระบวนการให้ความรู้/การอบรม และปลูกฝังค่านิยมรับผิดชอบต่อสังคมด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่แหล่งกำเนิดมลพิษในชุมชนท้องถิ่น โดยเรียนรู้จาก (1) ปัญหามลพิษ

สิ่งแวดล้อมจากสภาพจริงในพื้นที่ (2) การมีส่วนร่วมลดและควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมเชิงพื้นที่ (3) แนวปฏิบัติที่ดีด้านสิ่งแวดล้อมตามประเภทของแหล่งกำเนิดมลพิษ และ (4) ผลักดันให้มีแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการรายงานผลการตรวจสอบมลพิษที่ปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อมหรือการดำเนินงานเพื่อลดและควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนเพื่อพิจารณา ร่วมกับการต้อใบอนุญาตประกอบกิจการ

ข้อเสนอแนวคิดดังกล่าวนี้ อาจเริ่มต้นขับเคลื่อนจากแหล่งกำเนิดมลพิษในระดับพื้นที่กับกลุ่มกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพซึ่งไม่มีกลไกที่เด่นชัดในการส่งเสริมแนวปฏิบัติที่ดีด้านสิ่งแวดล้อมและการรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อสังคมอันเนื่องจากการประกอบกิจการ โดยอาจนำกระบวนการจัดการอบรมและทดสอบความรู้มาใช้ร่วมกับการบังคับใช้กฎหมายหรือการอนุญาตซึ่งข้อเสนอแนวคิดนี้จะเป็นกลไกผลักดันให้แหล่งกำเนิดมลพิษเกิดสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม สร้างเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นต่อการกำกับและติดตามแหล่งกำเนิดมลพิษ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับหน่วยงานอนุญาตในการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

ความท้าทายของข้อเสนอแนวคิด

1. ข้อเสนอแนวคิดนี้เกี่ยวข้องกับภารกิจและการดำเนินงานของหน่วยงานอื่นทั้งระดับนโยบายและระดับพื้นที่ อาทิ หน่วยงานด้านการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานอนุญาตและหน่วยบังคับการ

2. ข้อจำกัดของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในเทคนิควิธีการ กระบวนการจัดการศึกษา และการสื่อสารสิ่งแวดล้อมศึกษา อาทิ การเรียนการสอนในและนอกระบบการศึกษา การเรียนรู้ที่เข้าถึงผู้เรียนทุกกลุ่มในสังคมอย่างเท่าเทียม การพัฒนาสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงข้อจำกัดของหน่วยงานและภาคส่วนอื่นที่อาจมีต่อประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม

3. ข้อเสนอแนวคิดนี้เป็นการเพิ่มโอกาสให้สังคมร่วมตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐ ซึ่งภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนการทำงานให้เป็นแบบเชิงรุก และมีความพร้อมตอบสนองต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างทันท่วงที เพื่อความเชื่อมั่นไว้วางใจ และพึงพอใจของประชาชน

4. หากข้อเสนอแนวคิดนี้เป็นการดำเนินงานโดยสมัครใจ อาจไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ. (2561). *แถลงข่าวสถานการณ์มลพิษประเทศไทย ปี 2560*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2561, จาก www.pcd.go.th
- ชาวพีทีทีวี. (2559). *ผลสอบ PISA สิงคโปร์ รั้งอันดับ 1 “ไทย” คะแนนตกทุกวิชา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561, จาก www.pptvhd36.com
- ัชชวาล เทียมถนอม. (2550). *ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับแนวคิดเชิงจิตวิทยา*. วารสารศิลปศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2.
- พิชญา ปิยจันทร์. (2560). *สิ่งแวดล้อมศึกษา: กระบวนการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำอย่างเท่าเทียม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561, จาก www.eric.chula.ac.th
- พุทธิยา พันแสง. (ม.ป.ป.). *ปัญหาและความต้องการในการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูสังกัดสำนักงาน*
- การประถมศึกษาอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2561, จาก <http://ebook.dusit.ac.th/sdubook/ob-content.nsp>

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. (2556).
การจัดการศึกษาในประชาคมอาเซียน และ
คู่มือ. กรุงเทพมหานคร
ศูนย์แนะแนวศึกษาต่อประเทศสิงคโปร์.
(ม.ป.ป.). ทำไมสิงคโปร์จึงก้าวเป็นอันดับ 1
ของโลกด้านการศึกษา.

สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2561,
จาก www.riansingapore.com
Wong, FBK; Stimpson, PG. (2004).
*Environmental Education in
Singapore: A Curriculum for
the Environment or in the
National Interest?*. The University of
Hong Kong